

Johannes Reinnoldt

Dissertatio Inavgvralis Medica Qva Evincitvr Matrem Prolis Svae Non Semper Congrvam Esse Nvtricem

Rostochii: Literis Adlerianis, MDCCLXXXVII

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn100228029X>

Druck Freier Zugang

RU med. 1797

Reinholdt, Johannes

DISSERTATIO INAUGVRALIS MEDICA

QVA EVINCITVR

MATREM PROLIS SVAE NON
SEMPER CONGRVAM ESSE
NVTRICEM

AVCTORE

IOANNE REINNOLDT

MEDICINAE PRACTICO

IAM REHNENSI.

ROSTOCHII

LITERIS ADLERIANIS. MDCCLXXXVII.

Ur. med. 1797.

PHYSIKALISCHES INSTITUT

ROSTOCK

PHYSIKALISCHES INSTITUT

ROSTOCK

ROSTOCK

PHYSIKALISCHES INSTITUT

ROSTOCK

ROSTOCK

ROSTOCK

PHYSIKALISCHES INSTITUT

Phys. Inst. Rostock

§. I.

Feminei corporis structura, imbecillis recens nati conditio, caritas prolis, quam sane tenerrimam natura materno pectore indidit, prolem lacte matris educandam esse, manifesto docent. Tum is ipse humor, qui enixo partu insigni copia ad mammas congeritur, ita praestantissimum proli nutrimentum sistit, ut maxime nimirum similis illi deprehenditur, quo vitam uterinam sustentavit foetus. Accedit, quod lacteus humor miro apparatu infantis aetati adaptatur mirifice. Amoenitates quid dicam? quas haec nutricis provincia matri offert, quibusque molestiae, simul quandoque cum ea coniunctae, satis compensantur, immo longe superantur; cum e contrario non pauca sint et grauiora incommoda, quibus matres infestari ac puniri solent, quae paruulis mammas denegare, et suaue illud munus deprecari conantur. Cui igitur graui officio, neque impune deferendo, matrem natura ipsa obstrictam esse, nulla dubitatio superest.

§. II.

Modo necesse est, mater sanitate gaudeat, et vitae conditione utatur a natura non aliena. Alioquin legibus, quas natura fert, saepe numero restringi nequit, nec muneri dicto absque sui ipsius, aut puelli damno facere satis. Quodsi enim de via naturae semel pluriesue aberratum est, vix eandem omnino viam citra sinistrum euentum incedere licet; quin

nouo fere diuortio opus est, quo in rectam reuertatur. Id quod artis ministri quouis die experiuntur, utpote qui viam parant, respectu hominis sani, praeternaturalem, talem scilicet, qua statum hominis morbosum in naturalem iterum deuoluant. Liquet igitur, non nisi sanam matrem naturae praecepto teneri, quo proli mammas porrigere debeat.

§. III.

Cum aegritudo ac feminia morbosa, quibus obnoxii solent esse homines, genere et gradu mire differant, cumque etiam de genuino statu naturali, quem aequae noluerim in prima humanae gregis infantia, atque inter barbaros, quaerere, ^{a)} haud dum planissime constet; facile est perspectu, argumentum, quod pro matrum lactatione a naturae instituto desumitur, in vita non raro ambiguum esse irritumque euadere.

§. IV.

Ex re itaque fore arbitramur, si in eo operam nostram collocemus, vt conditiones has matrum exponamus, quae lactationem aut per se prohibeant, aut dissuadeant. In quo scrutinio id maxime necessarium duco, vt matris et prolis commodo insimul prospiciatur, atque effectus in utram-

- a) I. I. *Roussseau* sur l'origine et les fondemens de l'inegalité parmi les hommes. P.I. p. 14. Cui confer. *Iselin* über die Geschichte der Menschheit. 2 Buch. 3 Buch. Istum hominis statum maxime congruum naturae dixerim, in quo tum animi tum corporis vires non maximopere solum, sed, quod magis, aequabiliter omnes et constanter vigent. Conf. celeberr. *Campe* von der nöthigen Sorge für die Erhaltung des Gleichgewichts unter den menschlichen Kräften. Allgem. Revis. des ges. Schul- und Erzieh. Wes. 3. Th.

utramque ex lactatione redituri ubicumque discutiantur; id quod ab aliis saepe neglectum doleo, cum matris emolumentum non raro prolis saluti ob stare, istaque haec illius ferme neglectionem exigere videatur. Iam breuitati studens eas matrum conditiones, quae uno medicorum consensu lactationem aut illis aut infantibus manifesto noxiam reddunt, leuiter tantum attingam, tantoque fufius agam de reliquis.

§. V.

Matrem ceterum sanam vitia interdum mammarum et papillarum impediunt, quo minus lactationi sufficiat: quando v. c. papillae siue absint penitus, siue ita intropressae, vt nullo artis, licet diligentissime periclitantis, conatu fuctui infantis aptae reddi queant; quando mammae ipsae aliquo modo destructae sint, vt nullum prorsus lac, aut non sufficientem eius copiam fundant. Aliquando etiam, dum nullus lactis ad mammas affluxus partum sequitur, absoluta lactandi impossibilitas inducitur.

§. VI.

Lactationem penitus dissuadent feminis insignes quaeuis corporis laesiones aut deformitates, et quicumque grauiore morbi, praesertim chronici, quibuscum ipsae conflictantur. Tum enim lactatio plerumque matri, et semper fere proli perniciem adfert. Res matris tam largam humoris nutritii profusionem raro ferunt, quin inde in deterius ruant: rarissime vero non euenit, quin infans simul cum lacte siue eiusdem morbi seminia hauriat, qui matrem adffigit, siue eam humorum totiusque corporis diathesin acquirat, aut grauiditate forsan illatam augeat alatque, ex qua in varios morbos, qui vitae ipsius praemature forsitan

insidias struunt, aut eo saltem pronus redditur, ut vitam valetudinariam viuat sibi et aliis ingratam ac molestem.

§. VII.

Igitur infans matris ubera non fugat, quando una alteraue materni corporis pars valde deformis est aut distorta, siue sensuum externorum organon hoc illudve insigne structurae vitium, vel perpetuam aliquam actionis laesionem patitur; quando e. g. vitiis oculorum chronicis mater laborat, siquidem metus hic obtinet, ne lactatione simile vitium puellus contrahat. Cum enim infanti similem humorum crasin, quae nutricis est, lacte nutricis conciliari, vix diffiteri quis possit; verosimillime et solidarum partium similis dispositio eadem via non raro illi inferetur. Atque iste transitus vitiatae partium indolis e nutrice in prolem obseruatis comprobari videtur, ^{b)} licet medici consilio hic subinde opus sit, vtrum lactatio matri concedenda, an damnum inde metuendum sit, diiudicaturi.

§. VIII.

b) Duas proles, ut unum dicam e pluribus exemplis, quae alias semper optime valuerant, oculorum vitium, quo bulbi oculi celerrime mouebantur et micabant, a primis annis contraxisse, nutricem vero eodem vitio laborasse, *Stollius* habet compertum. Rat. Med. P. IV. p. 433. ni forte rationem malis inde repetere, quod proles, exemplum nutricis imitando, vitium illud ascuerint. Aegypti incolae affectibus oculorum mirum in modum obnoxii sunt: multo frequentius vero indigenae, quam, qui ab alio coelo adueniunt, quoniam illi cum peregrinis nunquam rem habentes, nec nuptiis coeuntes, eximiam in morbos illos procliuatam a parentibus recipiunt. Vid. *Volney's Reise nach Assyrien und Aegypten etc.* aus d. Franz. 1 Th. Iena 1788.

§. VIII.

Prolem dein ab uberibus excludant matres, quaecumque tabe aegrotant; pulmone aliove viscere exulceratis, indurationibus obsessis, feirrhosis; atrophia; sudoribus et profluviiis alui colliquatiuis; emaciatione a graui morbo superflite rel. In his morbis nimia plerumque neruorum sensilitas praesto est, vires corporis fractae sunt et admodum tenues, sanguis paucus, acriusculus, rarus. Hinc tantum abest, vt phthificae emolumentum a lactatione capiant, vt rarissime absque aucto virium detrimento, et quin morbus ingrauescat, tantam humorum iacturam sustinere queant ^{c)}. Aliquando tamen matrem, uno alteroue illiusmodi affectu oppressam, lactationi parem esse, quin egregium effectum ab ea sperare posse, non inficias ibo; quando nimirum morbus adhuc in incunabilis est, et acres humores ad hanc vel illam nobiliorem corporis partem tendunt, eiusque obstipationem minantur, siue humorum moles viscus debile v. c. pulmones obruit; vti in catarrho pulmonum, quem habitua-lem nuncupant, atque in uniuersum, ubi succis lymphaticis abundant corpora.

Ast vero proli talis lactis forbitio vix umquam non exitiosa erit. Quis enim dubitauerit, vitalem laticem totamque humorum massam labem istam participare, quae in solida incidit? Quin plerumque causa harum
aegri-

- c) Quae Cl. *Vden* (Diactetick der Säugenden. Allgem. Revis. des ges. Sch. u. Erzieh. Wes. dritt. Th. p. 88.) se obseruasse narrat: duas matres phthisi laborantes per id temporis spatium, quo prolem lactabant, vitam sustinuisse, aliam vero eodem malo afflictam, cum lactare nollet, mox inde mortem occubuisse, non magnam vim habent ad probandum, per lactationis tempus matrem phthificam aliamve aegrotam et debilem seruari, mortemque ab ea arceri.

ægritudinum in acrimonia humorum præ prius latet, easque haud infrequenter comitari solent febricula, deprauatus ciborum appetitus, alia, quae satis læculenter docent, matrem nunquam fere blandum et melioris notae alimentum proli parare: prauam autem humorum indolem cum lacte in puerum transmigrare posse, non citra magnam huius perniciem. Si proinde salutem matris ac medelam in diligenti lactis detractione sitam esse iudicaueris, fiat haec quocumque modo, minime vero proli committatur.

Illis matrum affectibus adnumerandi sunt: chlorosis, fluor albus, puriformis, ulcera mali moris, calculus renum et vesicae, arthritis, morbi venerici ac lues, similes. Matres epilepsia, mania, melancholia correptas, noctambulas, aliis mentis morbis obnoxias, ob plures rationes lactationis muneri fuscipiendi non esse idoneas, suapte liquet.

§. IX.

Quas hactenus enarraui matrum ægritudines, eiusmodi sunt, vt fere inter omnes constet, ^{d)} feminam iis afflictam rarissime, si umquam, proli mammas exhibere posse, quin aut utraque aut proles saltem nocivos inde effectus experiantur. Iam in eo verfor, vt alias matrum conditiones scrutinio persequar, quae, licet rarius ex ordine grauiorum morborum sint, de quibus antea sermonem feci, nihilominus tamen lactationem et matri et proli, siue alterutri saepe aequè damnosam reddant. Nervorum

- d) Matrem omnem, nisi phthisi pulmonali confirmata laborantem, prolem lactare debere, nescio, quo iure? contendit *Guil. Buchan*. (Medecine domestique, ou traité complet des moyens de se conserver en santé Traduit de l'anglois par I. D. Duplaine a Geneve 1781.)

rum puto affectus, sensilitatem eorum nimiam, malum, quod vocatur, hystericum, simile.

A proposito alienum foret, istas nervorum laesiones, earumque phaenomena et effectus prolixius definire. Sufficiat paucula, quae ad nostrum spectant argumentum, in medium protulisse.

§. X.

Nimia et praeternaturalis nuncupanda erit sensilitas nervorum, cum ceteras vires humanas, praecipue robur corporis, longe antecedit, iustamque cum iis proportionem haud tenet. Atque istam nervorum sensilitatem indicant, quod res quaecumque, sensus incurrentes, multo facilius a sensorio excipiuntur, multo fortius in sensorium, inque animam, agunt, ac frequentiores inde et validiores nervorum reactiones eaeque involuntariae in corpus redundant, quam quidem in ceteris plerisque hominibus observantur. Quocirca res saepe leuissimae, quas sanos homines illaesa ferme animi tranquillitate percipere videmus, sensus ita percutere valent, ut vehementer et ipsi turbentur, et continuo vires nervorum motrices intendere soleant, aliasque turbas in corpore concitare, saepenumero exitiosas. Hinc ubi istiusmodi hominum sensus res arduae et gravis momenti feriunt, quae subitam simul actionem consiliumve sibi expetunt, non raro corporis animique vires illico tamquam fractae iacent, neque deliberandi, neque agendi locum illis concedunt *).

Quod vitium nervorum in longe plurimis affectibus s. d. nervosis offenditur, et praecipuum eorum fontem constituit; quin et morbis alius

gene-

(*) Conf. Philosoph. Arzt. 2 B. 3 St. p. 150.

generis quam frequentissime ansam praebet. Quare eam quaestionem: utrum matri, cuius systema nervosum indolem hanc praeternaturalem induit, eiusque proli lactatio conveniat? eo curatiorem disquisitionem sibi vindicare arbitramur, quo frequentius ista haec nervorum dispositio nostro aevo occurrit. Num enim tum matri solum a lactatione metuentum est? an proli etiam? quando mater nervorum morbo conficitur gravissimo et confirmato. An mala et tum provenient, si forte in illum morbum non nisi proclivitas, eae conditio materna praesto sit, quae morborum invasiones reddit faciliores? Seminium morbi non timeas, si morbum times?

§. XI.

Cum in nervorum praeternaturali et nimia mobilitate vires corporis plerumque tenues et labefactae deprehenduntur, vel exinde suspicari licet, matrem huic nervorum labi obnoxiam vix absque suae valetudinis detrimento proli mammas exhibituram esse. Nam si vegetae matres ac robustae, teste experientia, lactando subinde extenuantur, quid de illis fiet delicatulis, quae gracile ut plurimum et exsuccum fere corpus habent! Adde, quod dictae feminae laudabili ciborum coctione raro gaudeant; siquidem ventriculus atque intestina laxa plerumque et infirma, immo haec, aliaue viscera abdominalia, vera omnino laesione quandoque affecta sunt ^f). Hinc pleraeque non nisi raro et pauculum cibum appetunt. Quibus primum est colligere, tantum abesse, ut istae matres semper cum salu-

f) Ut pro vera adeo mali hysterici et hypochondriaci causa coctionem sensim depravatam habeat: der Arzt. Zwote Aufl. Hamb. 1760. I Th. 25 St. p. 393. Vid. etiam *Kaempfer* neue Methode etc. etc.

salubri effectu proles suas lactare possint, vt saepe numero vix satis chyli ad sui nutritionem ipsae parare sufficiant.

Attamen non negamus, feminas nimis irritabiles lactandi negotio sine virium corporis intertrimento nonnumquam praeesse, immo forte boni quid inde sperare posse: si quando v. g. succulenti fuerint et pleni habitus, aut nervorum pathemata a plethora originem traxerint g); si appetitu gaudeant vegetiori h) rel. Suctus praeterea stimulo lactatio tali matri — modo non exhaustae — prodesse i) aliquando poterit; inprimis, si ille acrem aliquem humorem, in corpore alicubi stagnantem aut

B 2

flag-

g) Ill. *Tiffot* über die Nerven und ihre Krankheiten. Aus dem Fr. überf. von D. *Weber* 2 B. §. 49. p. 124.

h) Ill. *Tiffotus* se obseruasse ait, (l. c. p. 151), nonnullas quidem matres, morbis neruorum afflictas, inter lactandum magis appetere cibum coepisse, ex quo eas habiles fore ad munus nutricis suscipiendum indicat. Obseruauit illud praecipue in feminis laxi corporis, quae lacte simul multo blandoque gaudebant, et obesiores ac firmiores lactando reddebantur. Eadem denique plures mali neruosi accessiones perpeffae sunt, cum lactatione abstinere, quam lactantes.

Idem vero auctor annotat (l. c.): „Selbst da, wo das Gefühl der Leere „die Eßlust weckt, wird nur die Menge des rohen und schlecht bearbeiteten Milchsaftes oft für die Mütter nachtheiliger, indem er die „Lunge reizt, solche in den Zustand versetzt, der bey Schwindfuchtigen einige Stunden nach der Mahlzeit statt findet, und durch die „öftere Wiederkehr dieses Zustandes die Brust schwächt.“

i) Conferatur cl. *Vden* l. c. p. 91. Nescio tamen, qua ratione auctor sine ulla limitatione sibi persuasum habeat, lactationem aequae ac conceptionem et grauiditatem matres aduersus malum hystericum optime tueri, quin, si eo aegrotauerint, sanare.

flagnaturum, mouere, multoque magis, si cum lacte e mammis euocare valeat. Lactationis itaque diuersi erunt in his feminis effectus, prout mali causae diuersae fuerint, viresque corporis et ipsius ventriculi plus, minus, debilitatae.

§. XII.

At rarissime prolium salutem matrum illarum lactatio bene conducatur. Vehementer enim timeo, ne eadem corporis conditio lac aliquo modo corrumpat, et blandum ac probe nutriens alimentum parari non sinat; quin cum lacte in pusillos lactantes transferatur. Nam, ubi nervos nimis sensiles ac facillime prurientes offendimus, acrimonia fere humores latetque vitalem inquinat, etsi lateat aliquando, et naturae ipsius indagatio saepe numero sit perdifficilis. Quod nec mirum foret, etiam si vitium istud, quod nimiam nervorum sensilitatem vocant, in ipsis nervis contineretur. Fluida enim non possunt non ipsa diathesin induere praeternaturalem, atque in corruptelam ruere, dum solidorum conditio facta est morbosa; siquidem his illa mouentur, et partes solidae ac fluidae a sese vicissim pendent ^{k)}. At causa laesae actionis nervorum vix aut ne vix quidem in ipsis nervis, sed in materie quadam acri et vellicante, extra eos haerente, sita esse videtur; ^{l)} ab eaque rarissime sanguinem aut reli-

quos

k) *Gaubius* institutiones Pathol. Edit. alt. p. 53. §. 123. Conf. etiam *Tissot* l. c. 2 B. p. 7.

l) Etwas über die Heilung der Nervenkrankheiten vom Herrn D. *Hoepfner*, in *Balding*. n. Mag. für Aerzte. 8. B. 2 St. 1786.

An tamen fieri nequit, ut nervis per succum illum, qui eos nutritum adit, si aliquo modo a sano abhorreat, peculiaris quaedam morbosa dispositio imprimatur?

quos humiores immunes iudicare poteris, licet frequenter partem corporis hanc vel illam prae aliis infestet. Deinde constat, acria quaevis ingesta, omnesque acrimoniarum species labem hanc neruorum, vti alios eorum affectus, inducere. Ita, vt haec dicam, materia febrilis in corpore retenta; arthritica ^{m)}; scabiosa retropulsa ⁿ⁾; putrescens ^{o)}; acre venereum ^{p)} illam intulerunt. Quamobrem iam extra dubium esse arbitramur, in istiusmodi matrum aegritudinibus semper aliquam humorum corruptionem adesse, vitiis solidorum respondentem. Hanc vero lacti conciliatum iri, cumque eo in puellum lactantem transituram esse, quis pernegauerit? Et si enim potior pars lactis e chylo enascitur, compertum tamen est, multas alias illi particulas addi, sanguini, ex quo secernitur, inhaerentes ^{q)}. Quin ipse chylus largam iam pridem lymphaticorum humorum admixtionem sustinuit; hinc fieri nequit, ut ab acrimonia, si quae adfuerit, liber subsistat. Quid quod ex apparatu digestionis et chyli-
ficationis vt plurimum laeso, et debili coctionis vi non nisi crudiusculus

B 3

chylus

m) Observations on the nature, causes and cure of those disorders, which have been commonly called nervous, hypochondriac or hysteric. By Robert Whytt. Lond. 1765. p. 162.

n) Philosophisch. Arzt. 2 B. 1 St. p. 154.

o) *Sarcone* Geschichte der Krankheiten zu Neapel. Zürich 1770. fq.

p) *Tiffot* l. c. 2 B. p. 449. Philos. Arzt l. c.

q) *Van Swieten* (Commentar. in Boerh. Aphorism. Tom. IV. p. 667.) dicit „Auctor sibi persuasum habet, lac, antequam in mammis colligatur, omnium viscerum atque vasorum corporis humani actionem expertum esse, omnibus humoribus permixtum, per vniuersa corporis vasa fluxisse.“

chylus maleque mixtus proueniat, necesse est. Quibus quidem, nisi omnia me fallunt, satis euincitur, matres, de quibus hic sermo est, lac ad prolem rite nutriendum quam saepissime prorsus ineptum fundere, et cum illo labem suam in prolem propagare ^r).

Quodsi proinde detractio lactis, fonticuli instar, his feminis aliquid commodi afferre valeret, minime tamen iustum aequumue putarem, medicinam hanc ipsis ab infantibus fieri. Euocetur lac, si consultum habetur; modo proles non forbeat.

§. XIII.

At dicas fortasse: cum foetus tali nutrimento per grauiditatem usus sit, iam recens natum absque detrimento aut periculo idem, cui afflueuit, laturum esse; immo vero similitudinem, quae inter matris humores et prolis succos usque eo obtinuit, unum illud pabulum proli expetere; dissimile quodcumque alimentum naturae prolis repugnare; denique si a praua humoris nutritii indole calamitas quaedam proli metuenda sit, inane fore nostrum conamen, ut eam a puero arceamus, cum foetui iam pridem conceptione et grauiditate illata sit. Verum enim vero similitudo ista, laudanda quidem et conseruanda, ubi sana est mater, hic vituperanda potius videtur et immutanda ^s). Morbus enim recentior facilius

cura-

r) Neque aliter sentiunt *Tiffot* l. c. 2 B. p. 20. Der Philosophisch. Arzt. 4 St. p. 67. alii.

s) Simile quid censuit *Vandermonde*, (*Essays sur l'Education des Enfants*) nec per se quidem absone. Verumtamen infantis alendi methodum maxime, et magis quam opus erat, a natura alienam, eamque in uniuersum, et sine omni fere restrictione commendat; ut consilia eius non inique repudientur.

cūturatur inueterato. Sin illi mederi velis, an morbi causas, quas penes te est amouendi potestas, retinere mauis, quia aeger iis afflueuit? Scilicet, protractus fuerit, at nociui, alimenti usus malum in puero enatum alet et augebit ^{t)}, vt dein omnem fortasse medelam respuat. Itaque omnino praestabit, si in vices pabuli istius acriusculi et crudi aliud succedat blandae et nutritiae virtutis. Attamen haec commutatio caute fieri debet et circumspecte. Sed de his infra.

§. XIV.

Feminae nimis irritabiles ad frequentes porro mentis commotiones admodum procliuēs sunt; unde lactis naturam in deterius mutari, multoties obseruatum est ^{u)}. Ecce nouum argumentum, quo persuademur, istas matres male se gerere nutrices ^{v)}.

§. XV.

Est vero nimia haec sentiendi facilitas cum virium corporis, quae sanitati praesunt, tenuitate, nostro potissimum aevo in prima mediaque hominum cultiorum classe, maxime vero in urbibus copiosis, longe lateque diffusa, et caput sistit degenerationis hominum, de qua nuperi scri-

t) „Es ist für Kinder ein grosses Unglück, vor der Geburt schon mit schleimigen Säften erfüllt zu seyn, und nach derselben keine veränderte Nahrung zu haben.“ *Tissot* l. c. 2 B. p. 158.

n) *Albert. de Haller* Elem. Physiol. T. V. p. 583. *Van Swieten* l. c. T. IV. p. 671. *Selle* Medic. clinic. Berl. 1781. p. 463.

v) „Ueberhaupt ist es nicht rathsam, daß Personen säugen, die von hysterischer, scorbutischer und scorbutischer Beschaffenheit, oder sehr ärgerlichen Temperaments sind.“ *Selle* l. c. p. 449.

scribunt auctores^{w)}. Causas tamen, quae istam nervorum diathesin adeo frequentem hodie reddant, iam in medio relinquam; utpote de quibus abunde constare arbitror^{x)}. Hoc unum adicio, quod omnes res, quae in censum illarum causarum veniunt, ubi in feminis ipsae offenduntur, totidem ferme rationes efficiant, cur illae prolem secundo cum euentu raro lactare possint.

§. XVI.

„Ait supereminentia virium hominis sentientium an iure praeternaturalis dicenda est? et quae frequentius nostro aevo deprehenditur, an certum hominum degenerationis praebet indicium? Organisatio enim mollior et subtilior, quae, teste experientia, in morbos et statum valetudinarium primum reddit hominem, eadem forte ad virium animi culturam facit; siquidem ex frequentissima observatione homines maxime sensibiles, ut sensibus externis mirum in modum acutis, ita eximia sensorii communis mobilitate gaudent. Quare, cum facultate res extraneas percipiendi et appercipiendi prae primis vegeta polleant, magnam sibi videntur idearum vim, et summum simul iudicii acumen — ob exercitii facilitatem et copiam — comparare posse; ut ingenii flos sensilitati exquisitiori forte respondeat. Immo id, quod Aufklärung germano idiomate vocant, magnam fortassis partem ex eadem ipsa causa profiscitur, in qua potissimum degenerationem hominum iuxta mentem plurimum auctorum contineri monui. Vbi saltem conditio mentis prius

w) Zückert von den Leidensch. p. 33. §. 22. Zimmermann von der Erfahrung 4 Buch p. 595. Builger von der Hypochondrie. p. 80. 81. al.

x) Vid. instar omnium Tissot l. c.

prius dicta maxime offenditur, ibi insignem etiam irritabilitatem, multos nervorum affectus, et plurimas, quae his fauent, causas animadvertere licet y). Hinc facultatum animi incrementum, tametsi sanitatis dispendio et virium corporis iactura stipatum, nec abhorreere videtur a systemate, pro humani generis educatione stabilito; ut imbecillis quidem, sed irritabilior simul, organon conditio, quae proli intra grauiditatis spatium a matre conciliari coepit, et iam ulterius in illam lactatione transit, expetenda magis sit, quam declinanda.“

§. XVII.

Sed ita res se non habet. Quamquam enim illiusmodi homines praecipuis et splendidis nonnumquam animi ingeniique facultatibus praeditos cernimus, per exiguas tamen corporis vires, easdem rite et constanter colere, aut ad scientias utiles applicare, rarissime licet. Cum praeterea id genus hominum ut plurimum mortem anticipare soleat, et non nisi pauci ad prouectiorem aetatem pertingant, illae animi facultates, ut vix enituerint, per saepe fructuum immaturorum instar cum ipsis cadunt. Nimia etiam sensorii et nervorum mobilitas ineptiam quandoque inducit et

y) Bemerkungen über die Sittenveränderung in Europa von Archenholz, in Berl. Monatschrift. Jan. 1790.

Facta magni emolumenti mentione, quod „wahre Aufklärung und „Sittenverfeinerung“ inferat, auctor iniungit p. 70. „Diese Fortschritte „in der Sittenverfeinerung sind aber auch mit der Weichlichkeit genau „verbunden.“ Item p. 71. „Nie waren in der Welt nach dem Urtheile „der gelehrtesten Aerzte die Krankheiten so häufig, wie itzt; nie gab „es mehr kränkelnde, verzärtelte, entnervte Menschen.“

C

et stupiditatem z). Tum istos homines vix posse animi dotes in sui siue aliorum commodum probe conuertere, ex dictis abunde fluit. Immo vero vitam sibi ingratam, aliis molestam, ob infaustam corporis dispositionem agunt saepissime; eoque magis, cum frequentissimas mentis commotiones pati, multisque animi desideriiis trahi soleant, quibus tamen, inuito corpore, parum satisfacere queunt aa).

Quae cum ita sint, aequilibrium quoddam crediderim inter omnes hominis tum sentiendi tum agendi vires, et aequalem facultatis utriusque vigorem naturam magis adamasse et vere intendisse. (§. III. not. a) Sensorium itaque mobile atque animi ex illo pendens agilitas catenus duntaxat in votis sunt, quatenus hominem sinunt bene beateque vivere, nec sanitatis nimio certe pretio redimuntur. Mediocris etiam nervorum et sensorii mobilitas cum virium, quae sanitati prospiciunt, firmitate eximiiis, immo praegrandibus, animi dotibus non repugnat, quin eas reddit fructuosissimas; quoniam valetudo non impedit, quo minus sedulo colantur, atque indiuidui et reipublicae bono impendantur. Unde prouidum est intelligere, nimiam nervorum molliem, eiusque causas atque effectus

z) „Es ist durch Beobachtungen bestätigt:“

„1) daß die empfindlichsten Menschen - - - kühner am Verstande, und eben so geschickt, gleichsam mit einem Blick die dunkelsten Materien zu durchdringen, als sie unruhig, und in ihren Nachforschungen unbeständig sind.“

„2) daß die vermehrten Grade der Empfindlichkeit die ersten Punkte der Krankheiten des Geistes ausmachen, - - - und daß der äußerste Grad derselben die Menschen entweder rasend oder dumm macht.“

Sarcone Geschichte der Krankheiten in Neapel. §. 546.

aa) Conf. ill. Campe l. c. p. 332.

tus ab eo, quod: wahre Aufklärung inter Germanos audit, prorsus
abludere, nec nisi luxuriantem esse culturae humanae progeniem.

§. XVIII.

Quodsi igitur neonato non ubera matris valde irritabilis et passio-
nibus nervosis obnoxiae, sed sanae nutricis, aliudue materno lacte mitius
alimentum concedimus, percipiendi quidem facilitatem, quam mater
conceptione et grauiditate foetui communicare coepit, aliqua ex parte in-
fringimus, sed infringimus nimiam; simulque, robur corporis augendo,
facilem in morbos propensionem, metumque valetudinariae et luctuosae
vitae minuimus, quin forsan amouemus. Qua ratione menti et corpori
prolis optime consulitur, ut et sperare liceat, ita in posterum naturam
humanam schemati vere naturali proxime accessuram esse ^{bb)}.

C 2

§. XIX.

bb) Audias, quod ad hanc causam spectat, sagacissimum *Wielandi* iudicium
(Histo. Calender für Damen für das Jahr 1790.) sub titulo: Die Pytha-
gorischen Frauen p. 137. „Es ist meines Erachtens merkwürdig, daß
„sich in diesem Briefe (an dessen Aechtheit gar nicht zu zweifeln ist)
„auch nicht die geringste Spur zeigt, daß Myia — die doch als eine
„Tochter des Pythagoras und der Theano die Grundsätze der reinsten
„Moral unmittelbar aus der Quelle eingefogen hatte — das Selbststillen
„der Kinder für eine *Naturpflicht* der Mütter gehalten hätte. In der
„That überwiegen (seltene Ausnahmen abgerechnet) die Gründe, welche
„es den Müttern aus den höhern Classen, auch sogar des bürgerlichen
„Standes misrathen, bey weitem diejenigen, die unsre populären Mora-
„listen, bis auf die trivialsten Romanschreiber herab, seit mehrern Jah-
„ren einigen ausländischen Declamatoren nachgehallt haben, etc.“

§. XIX.

Liceat quaestionem huic loco interponere : an et quatenus animi facultates, propensiones, cupiditates, virtutes vitiaue e nutrice ad infantem lacte transferantur ? Quo uno pacto id fieri possit, facile est intellectu ; quatenus nimirum corpus humanum atque uniuersa eius conditio temperamentum hominis constituere, inque mentis functiones diuersimode agere et modulum earum permutare ; tum ipsi corpori humano ex varia nutrimenti indole varia etiam dispositio conciliari queat. Vtrumque fieri, sat constat ; vt modo de eo differere habeam, quoad, et in quasnam animi functiones constitutio corporis prae primis vim suam exerceat : tum vero, num lacte nutricis corpori infantili singularis quaedam conditio comparetur.

Cognoscendi facultates modosque, rerum, quas sensibus percipimus, apprehensionis facilitatem et claritatem, alacritatem ingenii, iudicii acumen atque integritatem, penum idearum cum imaginationis et memoriae vigore rel. a varia sensorii ^{cc)} neruorumque natura, et ab organis sensuum externorum, plus, minus, apte dispositis quam maxime pendere, nemo sane umquam in dubitationem vocabit. Atque istas has differentias iterum in varia solidorum ac fluidorum indole niti, ^{dd)} ulteriore

cc) Non parum huc facit cerebri et cerebelli varia dispositio ; varia v. c. vtriusque durities siue specifica grauitas, magnitudo, proportio tum cerebri ad reliquas corporis partes, tum inter cerebrum et cerebellum et corticalem ac medullarem substantiam intercedens. V. *Alb. de Haller* prim. lin. *Physiol.* ed. a *Wrisberg.* p. 316. not.

dd) De his dubitare videtur Cl. *Uden* l. c. p. 135. 136. inquiens : „Unser „Temperament scheint zwar größtentheils unsre Neigungen und Triebe

„zu

riore iam demonstratione non eget, cum vel ex antea recensitis abunde pateat.

Diuerſi etiam hominis ſtatus quoad corporis valetudinem magnam vim in animae operationes exerunt, et, ſicuti moleſtas, aut placidas, aut nullas ſenſationes excitant, mentis actiones mox demittere, mox intendere valent. Mittam iam animi perturbationes et varii generis deliria morboſa.

Eidem corporis imperio voluntatem hominis eſſe ſubiectam, facile colligas. Modulus certe et gradus, quo anima rem quaecumque appetit vel auerſatur, ex parte aliqua pendet ab organis. Quo enim v. g. apperceptio impreſſionum, a rebus extraneis factarum, ob vim ſenſorii nervorumque fuit viuidior, eo valentioram ſe praestabit animae concupiſcentia aut auerſatio, inde enata; quandoquidem per reliquas corporis vires licuerit, nec forte impetus, quo voluntas ſignificari amat, praeválido rationis interuentu fuerit refrenatus. Simile quid de iis mentis mutationibus valere ſuſpicor, quae imaginatione ſuſcitantur.

Cum apperceptionum et iudicii integritas a ſenſorii atque organon ſentiendi ſana conditione pendeat, et voluntas erroneam aequae veram cognitionem ſequatur; (illam v. g. in delirantibus et maniacis) pronum eſt colligere, voluntatem hoc quoque reſpectu a corporis poteſtate non eſſe liberam.

C 3

Igitur

„zu beſtimmen, allein dieſe Zufälligkeit hängt doch nur von der Organifation, und nicht von den Beſandtheilen des Körpers ab.“ Verum organifatio corporis humani non poteſt non a partibus conſtitutivis, harumque varia in fluidis miſcela pendere; illa enim non niſi fluidorum interuentu, quin immo horum potiſſimum ope conficitur.

Igitur a diuersa corporis constitutione maiorem minoremve procliu-
vitatē in animi affectus, commotiones et pathemata nasci, quis diffite-
bitur? Procliuatē in iram a comesto viperarum iusculo vidit *Tisso-*
tus ^{ee}), videnturque in iram disponere nervi sensiliores, simulque forte
peculiaris quaedam bilioſi systematis dispositio, aut ventriculi; cuius in-
figne cum encephalo commercium norunt omnes.

In solitudinis desiderium, timiditatem, rerum malarum suspicio-
nem, moestitiam et aliquam verecundiae speciem prouocat hominem
malum hypochondriacum.

In eosdem animi affectus et hominum et humanae consuetudinis
fugam feruntur melancholici.

Propensionem in veneris libidinem praeter nervorum sensilitatem,
humorum abundantiam, aut acrem diathesin, singularis forte verendo-
rum debilitas inducit, quippe quae sanguinis ad has partes congestioni
et stimulo inde enascendo fauet ^{ff}).

Timidos atque in terrorem propensos imbecillitas virium corporis
cum molli nervorum natura reddit homines; ut virium abundantia et
robur tranquillitatem, constantiam, fortitudinem quamdam animo inferunt.

Notandum tamen est, experientiam contraria fere exempla aliquan-
do sistere. Neque hoc mirum est, cum praeter corpus et praeter ea,
quae

ee) Epistol. Med. Lausann. 1770. p. 357.

ff) Medicum quemdam, ut principum filii a casta virili iuuentute lacta-
rentur, praecipisse *Lentilius* refert Iatromnem. Medicopract. Stutt-
gard 1712. Mammās enim virorum, iterato fūctu tentatas, lac fun-
dere, non pauca probant exempla. V. ex. c. *Alb. de Haller* Elem.
Physiol. T. VII. Sect. I. p. 18.

quae illud immutare valent, permultae res aliae in mentis functiones agant, animumque huc vel illuc trahant, vti rationes aliae atque aliae priores sibi partes vindicant, v. g. imitatio, institutio, religio, alia; ut id genus imperii, quod corpus in voluntatem hominis atque in certas animi propensiones sibi vindicat, rationum aliarum principatu saepe minutum videamus ac vel plane depressum. Hinc non expugnandae ^{gg)} mentis propensiones libidinesue corpori humano vix implantari posse videntur; ac minime omnium id genus vitia, quae ex vario atque aduentitio plurium rerum externarum nexu et concursu natales ducunt, vti furtum, auaritia, inuidia, potatio, alia. Quare credulitatem redolent, quae de huiusmodi mentis affectionibus, nutricum lacte in infantes translatis, antiquitus autumarunt ^{hh)}. Quas forte animi cupiditates, quacumque hominum vitia experientia quandoque probauit illis nutricum existisse similia, prauis potius exemplis, quae nutrices praebuerant, rectius erant imputanda; cum exemplorum imitatio in primis mentis paruulorum actionibus conspicua sit.

§. XX.

Quemadmodum vero, praeter corporis conditiones diuersas, rerum, quae mentem diuersimode instituunt, diuersumque tum percipiendi tum agendi

^{gg)} V. *Lavater's physognomische Fragmente* 4 Th. p. 67. Auctor sibi persuasum habet, hominem ad furacitatem certa temperamenti indole omnino determinari. Iure in haec annotat Ill. *Federus*: (Untersuchung über den menschlichen Willen p. 902.) „Alle Temperamente sind so beschaffen, daß gute oder lasterhafte, wenn gleich verschiedene, Charaktere daraus werden können.“

^{hh)} Legas e. c. *Helmont*. Infant. nutrit. ad vitam longam p. 477.

agendi modum ipsi conciliant, magnus est numerus; ita praeter nutrimenti indolem, similis forte numerus rerum earum datur, quae corpus varie disponere quaeque ad temperamenti constitutionem facere queunt. Quin idem hoc res prius dictae tum per se, tum animi actiones dirigendo, ipsae efficere valent; siquidem mens in corpus reagit, idque pro sui ipsius varia dispositione aliter flectit aliterque. Quoniam vero aetas infantilis rerum illarum effectum potissimum caret, quae incrementum aetate interueniunt, sensimque vi et numero augentur, quin, in corpus recens nati nihil fere, nisi aer et cibus agunt; fas est conicere, vim, quam nutrimenti qualitas in organismo et temperamento hominis constituendis exercet, ita luculentissimam fore, ut is per minimum temporis intervallum a nativitate distat.

Quae cum ita sint, nulla esse potest dubitatio, lac nutricis in temperamenti puerilis constitutionem, et cognoscendi ac volendi rationem omnino agere, idque praecipue, cum omnium pene corporis partium actionem, omnium fere liquidorum vim atque mixtionem lac expertum sit, tantoque facilius similem organon dispositionem, quae in nutrice aderat, in puellum lactantem transferat.

§. XXI.

Quando igitur matri non licet, aut non e consulto habetur, matrem lactandi munus suscipere, alio nutrimento proli succurrendum est. Subeat matris vices sana et apta nutrix. Praestat enim, haud ultra necessitatem a natura deflecti, in ipso etiam statu non naturali. Multas hic difficultates obflare, haud ignoro, quas omnes dinumerare molestum foret;

foret; vt iam breuitati studens, pauca tantum in medium prolaturus sim, quae grauioris puto momenti, quaeue difficultatibus, quantum fieri potest, submouendis idonea esse videntur.

Cum in eo res potissimum agitur, vt sanam nutricem puel-
lus accipiat; rusticas quidem aliis praeferendas censemus. Nam illae
robusto vt plurimum corpore, appetitu vegeto, et sanitate illaesa gaudent.
Hinc lac parare solent copiosum, blandum, probe nutriens, nec sane
inefficax, vti opinatur *van der Monde*; sed tale, quale palmam tenebit
in euertenda aut corrigenda praua atque infirma et nimis irritabili corpo-
ris tenelli dispositione, si quae in prolem e parentibus fluxerit. Tamen si
enim rusticam gentem a dignitate naturae humanae, ob facultatum men-
tis tenuitatem et neglectum animi cultum, mirum, quantum saepe alie-
nam videmus, est tamen eiusmodi haec virium corporis et animi dispro-
portio, vt nullum fere sinistrum effectum in sanitatem edat, imino vero
contrariae forte virium disproportioni mederi valeat.

Praeterea in animi commotiones ac desideria feminae rusticae
omnium minime procliuēsprehenduntur.

Istas contra feminas, quae classum primarum cultum luxumque
participarunt, ad nutrices hoc respectu ineptiores retulerim, vt de reli-
quo sanae videantur.

§. XXII.

Est alia rusticarum praerogatiua, quod labe venerea prae ceteris
magis immunes sint. Probe equidem scio, tetrum passim morbum ex
urbibus copiosis in pagos circumiacentes iamiam prosperere: attamen
non adeo frequenter in his occurrit, immo in pagis, a dictis urbibus magis
remotis, vix saepe vestigium et ne vix quidem mali siphylitici offendimus.

D

Sunt,

Sunt, qui feminas morbo venereo locali, citra luem, inquinatas lactando nihilominus idoneas iudicent, ac virus venereum, certo cuidam loco affixum, in alueum sanguinis aliorumue humorum non susceptum iri sibi persuadeant. Quocirco etiam foetui non nisi transitu per vaginam labem hanc censent a matre venerea inferri: quae quidem aliis, quibus in quaestionem hanc animaduertendi copia datur, iudicanda relinquo. Verumtamen cum annotatum sit, acre venereum per multum temporis quandoque latere, quin partem corporis notabiliter afficiat, ⁱⁱ⁾ idemque etiam post morbos venereos topicos, praesertim neglectos, aut male curatos, altius corpori infigi, aliasue partes adoriri, quin, ipsam subinde luem inducere; a lactatione illarum feminarum pueris omnino metuendum esse videtur, vt et quaesitio earum, quibus munus nutricis deferatur, folliciter instituenda sit, quoties vel leuissimam labis venereae suspicionem incurrant.

§. XXIII.

Summi autem momenti legem hanc esse reor, vt mater, quae nutrici conductae prolem committat, eadem animi cura et attentione prolis salutem animaduertat, ac si ipsa lactationis munere fungatur, ita omnino, vt nullam nutrici fidem habere videatur. Male enim et tristissimo nonnumquam euentu matres omnem infantis curam soli saepe nutrici cedunt, quam quidem diligentissime obseruare, ubi autem hoc minus fieri potuerit, vt ab iis obseruaretur, saltem curare deberent, quorum sibi satis perspecta esset fides. Hinc illae de nutricum fraudibus querelae, quae magna ex parte cessarent, si non matres simul cum lactatione omnia alia, quae

ⁱⁱ⁾ *M. Stoll* Briefe über die Pflicht der Mütter ihre Kinder zu stillen. p. 71

quae proli debent, officia in nutrices deuoluerent; quoniam aut otio vitaeque oblectamenti nimis indulgent, aut alienam a se liberorum consuetudinem putant, aut tenelli amoris sensu omnino destituuntur.

Matris quidem in prolem studium voluntatemque non diffitemur lactatione eiusque deliciis increscere et conseruari, quin, hoc in grauissimis argumentis pro matrum lactatione habemus. Veruntamen ubi rationes supra recensitae lactationem non comprobant; ne illud quidem in contrariam sententiam nos flectere valet, quoniam matris erga prolem studium, e defectu sensitiui lactationis stimuli forte frigidum, inflammare mentis est. Multa enim sunt alia in educandis atque instituendis liberis aequae necessario obseruanda parentum officia, quae istiusmodi sensuum incitamenti ex toto destituuntur. Exempla quoque copiosissima matrum exstant, quae cum prolibus non ipsae ubera porrigant, ardentissimo tamen animi affectu proles amplectantur, nec adeo aegre ferant, si quando pusilli nutricibus conductis magis, quam ipsis, blandiri illasue adamare videantur, sed ad prolem sibi conciliandum, tanto frequentius cum prole versentur. Quicum conuersari si curae cordique sit matri; cauebit optime prolem a prauis nutricis moribus eorumque exemplis, ac salutare faciet disciplinae initium, et virtutum omnium fundamenta locabit.

Hinc temere omnino et pessime agunt parentes, qui prolem e domo ad nutricum habitacula, quin ex oppidis ad rus amandant, suaeque inspectioni subducunt; ^{kk)} nisi hanc aliis credant, quorum fidem indubitam habent, aliaue grauiora momenta istud desiderant.

— D 2

Mater

kk) Vt alias rationes praetermittam, v. c. aerem in rusticorum habitaculis saepe impurum et corruptum. Vid. Emil. v. I. I. *Kouffean*, herausgegeben v. *Campe* i Th. Braunsch. 1789. p. 194. Anmerk.

Mater vero humanam se gerat et benignam erga nutricem, protegat eam ac defendat contra iniurias turbae famularis, nec huic patulam reddat, si quam de illa concepit, diffidentiam.

§. XXIV.

Praestat denique nutricem anquirere, quae si non eo, quo mater, tempore, tamen non ita multum abhinc distante, partum edidit. Vt longissime enim nutricis puerperium ab illo matris remotum est, ita minime lac nutricis congruit. Ratio suapte liquet. (§. I.) Quare cum haec fausta nutricum conditio non semper impetrari queat, et lac nutricis per se a consueto prolis nutrimento saepe numero mirum, quantum differat, consultius videtur, cogitare de methodo, qua recens natus lacti magis elaborato et consistenti sensim assuescat, ne ex subita nutritii humoris commutatione noxam capiat. Serum lactis dulce crediderim huic desiderio facturum esse satis. Mediocriter enim et blande nutriendo, simulque aluum leniter movendo, colostri virtutes imitatur mirifice. Lac vaccinum et satis idoneum est, et commode ut plurimum in usum vocatur ¹¹⁾. Partis caseosae secessus coctione lactis recentis cum ovis gallinaceis, rudicula probe agitatis, facile perficitur ^{mm)}. Sero itaque per primos vitae dies, v. c. duo aut tres, solo usurpato, huic de nutricis lacte deinceps, naturam imitando, pauxillum ab initio admisceatur, sensim de lacte plus in dies addendo ac feri vim minuendo, donec post duas, tres, aut quatuor tandem septimanas puellus ubera nutricis sola fugat; idque

11) An serum ex nutricis lacte, instrumento vitreo aliove apto e mammis euocato, paratum quandoque rectius conveniat?

mm) Der Arzt. 1 Th. 13 St. p. 206.

idque serius ocyusue, uti lactis consistentia a consueto prolis pabulo plus, minus abhorret. Quodsi hanc methodum nimis artificialem et molestam dicas: memento, nos eam ad causas quasi praeternaturales solummodo commendare, et deflexionem a naturae via vix umquam finire, viam eandem citra ambages ac molestias repeti.

§. XXV.

Fieri tamen potest, ut apta neonato nutrix omnino reperiri non possit. Quod si euenerit, salus autem matris, vel prolis, vel utriusque, matris lactationem non admittant, aliunde repetendum est paruuli nutrimentum. Nec pauca inueniuntur in consuetis hominum alimentis, quae, cum virtutem habeant blande nutrientem, pusillus etiam capiat sine periculi metu, quin cum bonae valetudinis spe exin recuperandae. Lac quorundam animalium, praesertim vaccinum et asininum ⁿⁿ⁾, nec non iuscula et variae pultes, modo non farinaceae, apte in usum vocari possunt. Illud quidem videtur naturae humanae magis congruere; nec tamen conueniet, ubi forte indolentiam quamdam aut segnitiam mentis proli a parentibus conciliatam iure suspectam habemus ^{oo)}. Idem vero

D 3 in

nn) Ad lac humanum proxime accedit asininum, tum equinum, secundum experimenta *Spielmanni*. (Diff. de opt. infant. recens nat. alimento. Argent. 1753.)

Caprinum vel ouinum potissimum commendat *van der Monde*.

oo) Singularem facultatum mentis tenuitatem, in puellula admiratus sum, quam mater, quo minus lactaret, mammarum papillis exilissimis et valde intropressis primo puerperio erat impedita, hinc vaccino lacte educauerat

in casu contrario apprime vtile erit, quando nimirum cum sanguine rariusculo nec stimuli vacuo, cumque tenera fibrarum compage mollities sensorii nimia et fibrarum irritabilitas exquisita e corpore parentum in prolem transferunt. Cuius rei rationes missas hic facio, cum ex argumentis supra expositis atque ex natura illorum animantium facile depro-
mantur; unde etiam innotescit, quam parum infantibus, quibus lac animale conuenire diximus, ab animalium propensionibus aut cupiditatibus metuendum sit.

Oportet vero animantia esse sanissima, atque infanti et bono pastu frui; tum necesse est, lac recens, nec iusto pinguius proli concedatur. Quae cum nec semper tuta, nec semper in potestate sint pp), satius plerumque erit, aliusmodi idonea alimenta puello eligere; iisque pro re nata lactis maiorem aut minorem quantitatem admiscere.

§. XXVI.

Auctores passim varia pulmenta et iuscula ad recens natorum educationem laudarunt: quibus tamen singulis aestimandis superfedeo, non nisi paucorum quorundam mentionem facturus, quae e simplicioribus esse videntur quaeque aptiora inueniuntur.

Pultem

rat. In duabus prolibus dein secutis, quibus eadem mater, papillis per aptam methodum solertius et perseverantius adhibitam euocatis, mammas praestare potuit, multo maiorem ingenii vim et alacritatem observare licet.

pp) De lactis animalium, praesertim vaccini et caprini, vitiis, deque rebus fortuitis, quae eius usum infantibus subinde perniciosum reddunt, vti de variis lac emendandi methodis, consulantur *Spielmann l. c.*; *Franck*

System

Pultem tenuem ex aqua, lacte et pane e tritico parato et bis cocto (Zwieback) commendat doctiss. *Unzerus* ⁹⁹); nec non in eius locum substituit serum lactis dulce, per primas hebdomades recens nato mere propinandum, ac deinde cum pane bis cocto siue oryza decoquendum; tum sorbitionem panis similaginei ex aqua decocti; aut eandem cum parte aequali lactis commixtam, et similem. Recte monet auctor, pultes dictas similesue post tertium mensem interdum cum aliis generis iusculis, quin e carne paratis tenuioribus, commutandas esse, quibus puer sensim affuescat.

Ill. vero *Sellius* ¹¹⁾ in hunc usum iusculum iubet tenue ex farina auenacea, cum aqua decocta, cui pauxillum lactis addatur.

Quae quidem cum omnibus desideriiis satisfaciant, dum, rite et debita quantitate infanti administrata, ipsum bene nutriunt; non est, quod plura ^{ss)} in medium adferam, quae illis aut pene similia sint, aut minus

System ein. vollst. med. Pol. 2 B. p. 460.; Briefe eines Arztes an verheirathete Frauenzimmer, aus dem Englisch. Leipz. 1768. Si forte lac vaccinum sola caseosae partis quantitate delinquat, admixtio sufficientis aquae, pauxillo sachari addito, omnem videtur paginam absoluer.

qq) Der Arzt I. c. p. 206.

rr) Medic. clin. Berlin 1781. p. 449.

ss) Legas, si placet *van Helmont* l. c.; *Jacob van der Haar* über das beste Nahrungsmittel für neugeborne Kinder. Contra acidum, primis infantum viis maxime infensum, summis laudibus effert auctor luteum oui sacharo tritum, hora quaque vigesima quarta puero exhibendum. I. G. *Essich* Auswahl der besten diätetischen Mittel zur Vorbauung oder Cur der Krankheiten, Augsb. 1784. Serum lactis commendat, ope oculorum cancri acido orbum.

Idem

commode, ac vel dubio euentu administrentur. Id unum addo, variam corporis puerilis conditionem variam quoque nutrimenti indolem requirere. Ubi v. g. humores tenues, acres, neruos nimis molles, neonatus nactus sit, non nisi mitioris indolis alimentum capiat: praestabit contra leniter stimulan, si quaedam sensuum hebetudo in puello innotuerit. Initium tamen aliturae, arbitror, ab usu feri lactis dulcis optime fieri, cui deinde magis solida per gradus addere ac vel substituere licet.

Quodsi recte obseruatum fuerit, alimenti ex ampullula haustum dolores ventriculi ciere et tormina ^{tt)}, cochlearis ope illud commode propinari potest.

§. XXVII.

Omni vero circumspectionem, intelligas, hanc prolem educandi methodum exigere, ne infans imprudenti forte aut futili curatrici traditus negligatur. Quam ob rem mater ipsam se praebit optimam pusilli alitricem.

Per se itaque recens natorum sine humano lacte alitura omni videtur damno carere, et probe cauteque instituta plus certe emolumenti ipsis com-

Idem Auctor (Vernünftige Anweisung zu einem langen und gesunden Leben) infantibus ad tertium aetatis mensem prouectis potum coffeae praescribit. Rarissime autem is potus paruulis conducere videtur, nec nisi segnities potius neruorum adfuerit, quam magna horum agilitas, quae tamen aetatem infantilem praeprimis tenet.

Simile quid de vino et aromaticis valet, quae ex sententia, quam facultas Parisiensis circa infantum proiectionum educationem anno 1775. ab ipsa requisitam tulit, quibusuis alimentis addi debent. Conf. Franck l. c. p. 463.

tt) *Raulin* von Erhaltung der Kinder 2 B. p. 189. *Franck* l. c. p. 465.

comparabit, quam lac infirmæ ac valetudinariæ matris aut incongruæ nutricis ^{uu)}. Haud ignoro equidem, ista pericula, quæ cum lacte animantium et pulmentis variis, ad infantum expositorum nutritionem usurpatis, Parisiis, Rothomagi, Londini, Holmiae, Viennæ, alibi, facta sunt, nullibi fere ex votis successisse. Attamen vix quidquam ad convellendam nostram sententiam inde desumi potest. Rationes enim, ob quas minus prosperi erant istorum periculorum euentus, in rebus certe adventitiis potissimum continentur: minus apto alimentorum delectu, vitioso aedificiorum situ, ibi congesta infantum frequentia, quæque alia non potuerunt non morbis oriundis mortalitatisque favere ^{vv)}.

§. XXVIII.

uu) „Nach dieser Anleitung ist es eine zuverlässige und mit nicht der geringsten Gefahr verbundene Sache, Kinder ohne alle Frauenmilch groß zu ziehen. Ich wollte in einer so wichtigen Sache nicht aus einem solchen Tone sprechen, wenn ich nicht lebendige Zeugen darstellen könnte, daß es angeht, Kinder auf solche Weise gesund zu erhalten, und sie stärker und dauerhafter zu machen, als tausend andere, die mit Frauenmilch gefäuet worden sind, und als alle andere, denen man Kleister von Mehl und Wasser und Pfannkuchen statt der Fleischbrühen gegeben hat.“ Der Arzt l. c. p. 208.

vv) In Nosocomio Berolinensi e numero 67 spuriorum, (quos tamen matres ipsæ lactabant) primo ætatis mense finito, decem de vita decessisse; rationem mortalitatis infantum spuriorum ad illam reliquorum fuisse, vti 2:1, quandoque etiam 5:2; et intra annum 1771 et 1774 partem pene quartam illorum infantum ad secundum ætatis mensem non pervenisse, *Baumannus* refert: Anmerkungen und Zusätze zu den beyden ersten Theilen des Sümilchischen Werkes §. 240.

E

Notatu

§. XXVIII.

Reliquum est, ut de iis puerperarum morbis ac molestiis, aliisque matrum incommodis differam, quae omissa lactatione inferri ac vel augeri autumant; quo nimirum appareat, quantum ex illis omissae lactationi vere sit imputandum, quaeve persuasionis vis ad lactationem probandam inde emergat. Iam eas potissimum matres respicio, quarum res cum lactatione pugnare, monstratum est.

Quando lac, mammas ingressum, suctu inde non euocatur; solent illae intumescere, non raro cum dolore, et motu aliquo febrili. Pars lactis tenuior sponte ut plurimum effluit; crassior, quae restat, in penum sanguinis sensim recipitur; lac in sanguine retentum aliam corporis partem, prae aliis aut debilitatam, aut irritatam, tentare solet. Igitur, si quae puerpera praeter virium defectum, a partu tantum non difficillimo superflitem, ab aliis morborum seminiis vacat; humores fere uterum petunt, lochiaque augent et protrahunt: siquidem uteri debilitas, quae a partu singularis, et prae omni alia parte maxime insignis superest, humores lacteos a mammis auocatos facile alleciat, ac transitum iis concedit, ut, modo lochia rite fluant, nec praemature intercipientur, nihil fere aduersi a lacte, mammis exire prohibito, impendere videatur ^{ww}). Iisdem vero ex quacunque causa aut parcius motis aut non satis diu protractis, malorum ex retento lacte

Notatu etiam dignum est, quinque solos infantes, qui in experimentis Rothomagi factis ex numero 132 ad finem secundi aetatis anni vitam duxerunt, ex iis fuisse, qui ab exortu instituti fuerant suscepti, *Rautin* l. c. p. 198.

^{ww}) Vix enim crediderim, a solo sanguinis non deprauati ad uterum affluxu, parumper aucto, diutiusne persistente, morbos uteri grauiore, uti inflammationem aut scirrhosas indurationes generari.

lacte forte enascendorum triplex ratio erit. Siue enim lac, cum sanguine oberrans, mole tantum peccat, vt veluti eius vim augeat; siue acrimoniam subit; siue ad partem aliquam utero debiliorem, aut potentia quadam irritante sollicitatam, diripitur. Si prius obtinet, chronicae forte minusque periculosa lactis depositiones serius inde proueniant, postquam lochiis imminutis aut cessantibus quantitas succi lactiformis sensim increuit; uti solet, si minus parcus fuerit et minus tenuis puerperarum victus. Acrimoniam vero lac non nisi in mammis stagnans induere posse videtur, cum genuinum lac e sanguine paratum non nisi in mammis offendatur. Partes enim lactis constitutivae sanguinis circulo disiunctae inhaerent, vt lac, dum in sanguine oberrat, mixtionem deprauatam inire non possit. Quamobrem in morbis puerperarum, si forte acrimonia inculanda videatur, hanc latici potius vitali tribuas aliisve humoribus, quam lacti; nisi lactis quid mora in mammis corruptum, in alueum humorum denuo receptum sit. Atque ista haec praua humorum indoles, una cum infirma partium solidarum dispositione, et potentia quadam irritante, plerisque acutis puerperarum morbis praebet originem; quos omisam mammarum exinanitionem subinde intendere fateor, effecturam dubito. In quo me obseruationes confirmant, quibus omnem fere morbum puerperarum acutum eo plerumque tempore ingruere docemur, quo lac haud dum mammas aut vix quidem adgressum esse solet; quod praeter lacteam febrem de febre s. d. puerperarum ^{xx)}, pleuritide et pulmonum inflammatione imprimis valet ^{yy)}.

E 2

Febris

xx) *Selle Med. Clin.* p. 452.

yy) *Leuret* von den Krankheiten, die von zurückgetretener Milch entstehen.

Samml. auserles. Abhandl. zum Gehr. pract. Aerzte, 1 St. p. 141.

Püzös Abhandlung von den Milchverfetzungen. *ibidem* p. 43.

Febris lacteae veluti crisin sistit lactis in mammas incurfio ^{zz)}. Hinc lactantes ab hac febre perperam immunes enunciantur, licet eam, vti praegreffo difficiliore partu, ita dolorifica mammarum tensione intendi aut protrahi fateamur.

Febris puerperarum epidemice vt plurimum grassatur, et stationariam illam annuamue participat. Symptoma vero fingulare ac funestum, quod illam saepissime comitatur, humorum puto lactiformium ad cauum abdominis et viscera abdominalia metastasin, eximia emeticorum et emetico-catharticorum vis ad praeuertendum et curandum hunc morbum, multaque alia obseruata ^{aaa)} satis declarant, vix unquam non faburralem quemdam primarum viarum stimulum adesse, qui dictos humores confluere faciat, atque ex improviso saepe in imum ventrem rapiat. Neglectam vero lactis e mammis detractionem fontem huius puerperarum affectus non constituere, vel iis de febre puerperarum obseruationibus euincitur: in quibus modo lac visum est ad mammas non peruenisse; modo has, quamuis diligenter suctas, subito detumuisse, vt nulla omnino arte lac reuocari potuerit; modo lactis secretionem inperturbatam, nec tamen lactantem a febre mansisse liberam, licet copioso lacte gauderet continuo ^{bbb)}; lac denique frustraneo conatu ad morbum auertendum statim a partu e mammis eductum esse ^{ccc)}.

Similia

zz) *Selle* l. c. p. 447.

aaa) *Selle* neue Beiträge zur Nat. und Arzn. Wissensch. 1 Th. p. 70.
2 T. 3 Th.

bbb) D. S. G. *Vogel's* Handbuch der pract. Arzneywissenschaft. 2 Ausg.
2 Th. p. 254.

ccc) Nachricht von dem Kindbetterinnenfieber, das unter den Kindbetterinnen

Similia de acutis puerperarum affectibus reliquis experientia docet.

§. XXIX.

At tamen lubenter largiar, mammis suctu diligenter tentatis, istos affectus interdum minus funestos, aut minus laboriosam fore eorum medicationem. Quemadmodum vero graues morbi grauem etiam causam prauamque corporis conditionem plerumque significant, ita lac equidem velim mammis detrahi, vbi vel leuissimum imminens morbi signum procul apparuerit, minime autem per prolem. Neque enim lactationem commendare ausim, quae matrem siue a dictis affectibus immunem tueatur, siue, morbo oppressam, sanitati restituat; quamquam non nescio, matres morbis tam grauibz afflictas sine manifesto aliquando valetudinis prolium detrimento ubera iis porrexisse. Vix fieri posse videtur, vt bonae fidei lac secedat de sanguine, in cuius corrupta indole insignis diathesis morbosa latet; per quem acrimonia biliosa aut alia eiusmodi diffunditur; cuius forsan motus valida iam febre incitantur; qui ob ciborum fastidium nulla fere materia nutritia recreatur. Plures quoque auctores in eo consentientes habeo, quod proli in morbis huiusmodi mammae sint recusandae^{ddd}). Cui accedit, quod, si ab euentu discedamus in singu-

E 3

lis

rinnen im Hotel de Dieu zu Paris zu herrschen pflegt. Samml. auserl. Abh. 8 B. 2 St.

ddd) *Selle* Med. Clin. p. 462.

Vid. etiam *Raulin* l. c. 2 B. p. 112. qui intensiore febre lactea lac deprauari autumat, hinc recens nato fugenti inimicum fieri. „Ist er“ (der Milchschauer) „aber sehr stark, so muß auch die Ursach stark seyn,

lis certe casibus ambiguo, ne suctus quidem pusilli eandem ad matrem releuandum efficaciam habeat, quam adulti ^{eee}).

§. XXX.

Metastases lactis chronicae, quae serius plerumque eueniunt, saepius forte, aut potiore neglectae lactis educationi originem debent. Eaedem vero, quatenus potissimum a lacte retento pendent, haecenus diaeta tenui, apto regimine, et artis subinde interuentu facilius praeuerti queunt. Sed non citra rem dubitare mihi videor, an feminae non lactantes quibuslibet et huius ordinis affectibus prae reliquis pateant. Solent enim lactantes, quoad mihi quidem obseruare licuit, frequentiores adeo mammarum dolores, inflammationes, abscessus, indurationes pati, quam quae prolem non lactant; istae modo non peruersa ratione lac reprimere moliantur. Quoties infantum suctus, ob laesas papillas, immani fere dolore matrem afficit, qui ipse dolor obstructions mammarum inflammatorias, motusque febriles producere, quin summi acuminis morbos in delicatulis ciere valet! Ne stases inflammatorias (vulgo: Einschufs) dicam, quas lactantibus, imprimis naturam magis irritabilem lactis, pathemata animi, refrigeratio, alia saepe leuissima inferunt, quaeque non raro in abscessus aut glandularum indurationes abeunt.

Cum haud dum euictum sit, cancerum alia ratione, quam singulari quadam acrimonia haecenus ignorata enasci, non immerito dubitamus, glandu-

„seyn, und eben dies macht ihn gefährlich. Eine so veränderte Milch
„verursacht den Kindern Leibes Schmerzen, Bauchflüsse, Fieber und Aus-
„schläge an der Haut.“

eee) Fortsetzung von den Bemerkungen über verschiedene Krankheiten
von *Clifton Wintringham*. Samml. auserl. Abh. 8 B. 3 St. p. 445.

glandularum indurationes lacteas in cancrum degeneraturas esse ^{fff}), nisi simul acre specificum cancrum in corpore latens ad glandulas lacte obstructas feratur; quo pacto tumor lacteus cancro exoriundo non nisi suum quasi locum praefinire videtur. Sed aliis relinquam: num experientia teste feminae non lactantes prae aliis diro hoc malo frequentius affligantur? Ego quidem inter sex feminas, cancro mammarum excruciatas, de quarum conditionibus certus factus sum, ne unam quidem deprehendi, quae prolibus mammas non praebuisset ^{ggg}).

Quamquam autem metastases lactis sub ipsa quoque lactatione passim generantur, aut ex aliis saepe incognitis causis oriundae lactantes aequae non lactantes infestant ^{hhh}), immo vero matres post prolis ablactationem vexant; iis tamen feminis, quae nutricis muneri pares sunt, quoad haec puerperii incommoda, lactatione plerumque melius confutitur.

^{fff}) „Man erkennt die Milchversetzungen durch Zeichen, die ihnen eigen sind, und sie von ieder andern Geschwulst unterscheiden. Ist die Milchversetzung an der Brust, so betrifft das Uebel allezeit nur die Drüsen und das zellichte Gewebe: der Ausgang der Vereiterung geht stets nach Wunsch von statten, und niemals wird ein Krebs daraus.“ *Püzos* Abh. von den Milchversetz. l. c. p. 10.

Murray med. pract. Bibliothek. 1 B. p. 592.

^{ggg}) Ill. *Tiffotus* (uti me alicubi legere memini) feminas, quae tuberculis mammarum scirrhis, aliisque harum vitis laborant, a lactandi negotio omni studio dehortatur, ne malum inde ingrauescat.

^{hhh}) Abhandl. und Beobacht. aus der Arzneygel. von einer Gesellschaft von Aerzten in Hamb. 1776. p. 156. Lactis metastasin, auctor asserit, ex causis vulgo dictis sine praecipitata opinione repeti non posse; ex
yiginti

litur. Ubi vero matres lactationi non pares sunt, nil dicit lactationis argumentum, quod exin sumitur. Cum enim in puerperae non lactantis potestate est, regimen victumque idoneum seruare; tum praeter medicinam emollientem ac leniter discutientem, mammas adinouendam, nec non aperientem, diaphoreticam aut eccoproticam, matri propinandam, lactis e mammas detractio, ubi e re esse videtur, adulti aut apti instrumenti ope impetrari et bis de die aut pluries repeti potest, dum retenti lactis omne periculum ablit.

§. XXXI.

Si quando matres, de reliquo sanae, rebus domesticis aliisue impediuntur, quo minus lactationis munus suscipiant, aut si parum humana ratione detrectent; inde a puerperio saltim per tres aut quatuor septimanas mammas proli concedendas cum doctiss. *Rosensteinio* ⁱⁱⁱ⁾ commendauerim, quandoquidem per id temporis spatium lectu et cubiculo vitam degere coguntur: nisi posthac forte lac aegre depellas, cum lochiorum fluxus iam cessauerit, et humores ad mammas tendere consuescant ^{kkk)}. Verumtamen cum vires, quodammodo saltim partu labefactas, illo fere tempore mater recuperauerit; a cauta lactis discussione iam minus caussae esse videtur quod timeas. Quid enim? nonne difficultates antea memo-

ratae

viginti enim grauidis sub uno eodemque vitae genere duas fere in morbum hunc incidisse; aegras suae curae commissas, quae metastasi laborabant, lactasse ipsas, nec quantitatem lactis nimiam habuisse, lochia etiam rite fluentia.

iii) Anweisung zur Kenntniss und Cur der Kinderkrankheiten. überf. von *L. A. Murray*, Götting. 1785. p. 2.

kkk) Philosoph. Arzt 4 St. p. 69.

ratae vel quaecumque infantis ablactationem circumstant, ubi nutricis ubera copioso lacte erant turgida, nec dum noua forsan grauiditas lactantem ab iis dimoueri iubet?

Istud vero consilium utero etiam opitulabitur; is enim, sub lactatione ocyus se contrahendo, pristinam firmitatem recuperabit facilius. Hac denique ratione et fluori albo resistitur, nouaeque conceptioni via munitur.

§. XXXII.

Fluorem album scriptum est feminis non lactantibus magis familiarem esse quam ceteris; sed mihi quidem lactatio omissa ad hoc malignus parum momenti habere videtur. In ea enim feminarum classe, quae prolium alituram nutricibus committere et solent et valent, floris albi plures aliae causae, eaeque longe frequentiores reperiuntur, quam in inferiore aut infima, ex qua omnes fere consuescunt ipsae lactare matres, aut penuria rei domesticae ad lactandum coguntur. Causae sunt eadem, quarum ratio habita est §. XV. similesue. Praeprimis corporis uniuersa debilitas cum raritate et acrimonia humorum feminas ad hunc morbum disponit, ut vel ipsa lactatione causam disponentem inferri et augeri posse, ex supra memoratis pronum sit colligere. Attamen non negamus, in serie harum causarum suum etiam lactationi omissae locum esse. Quando enim puerpera succis abundat, quibus matricis debilitas minus renititur; humores, mammis effluere nescii, versus eam cum pertinacia subinde ruunt, et floris albi incommodum tanto facilius inferunt, quanto difficiliorem reddit ipse humorum affluxus ulteriorem debitamque matricis contractionem. Ubi igitur in fluorem album propensio

F

matris

matris innotuerit, cui lactatio concedenda non est, ne quid detrimēti proles capiat; iuuabit, ut paulo ante monui, per quatuor aut sex priores septimanas lac alio modo e mammis diligenter prolicere, quo interea matrix rite se contrahat, et nimia forte humorum abundantia ita minuat, ut vehementiorem humorum incurfionem viscus illud haud ferat.

§. XXXIII.

Quaestio, num foecunditas feminarum lactatione increseat, an diminuat? proxime ab illa distat: num respublica ex matrum lactatione augmentum populi, an iacturam capiat? siquidem reipublicae commodum, praeter augmentum sobolis, requirit, ut et ea corporis dispositione polleat, quae ciues sanos vtilisque finat emergere. Effectus autem varios, quos matrum lactatio in proles, atque in earum sanitatem et vitam exferit, alibi recensuimus; unde rationes, quae huc faciunt, haud aegre ducantur. Itaque priorem quaestionem iam solam mihi dilucidandam sumo. Causae maioris aut minoris foecunditatis in sexu femineo, si partes genitales de reliquo bene structae sint, cum maxime, ni fallor, valentiore aut infirmiore totius corporis feminei statu comprehenduntur ^{III)}. Insigni quidem uteri debilitate conceptionis facultas attenuari videtur: perraro autem singularem illam debilitatem offendas, dum corpus reliquum viget. Itaque similes fere effectus persuademur lactationem in matrum foecunditatem habere, quos in earundem valetudinem exin redundare monstratum est. Feminae deliculae, imbecilles, quarum corpora facile laeduntur, et quae morbis chronicis laborant, in uniuersum autem

III) Hinc fere non nisi robustas et succulentas mox a puerperio, apt inter lactationem, grauidas denuo fieri obseruamus.

autem sicciores lactatione certe impediri videntur, quo minus tot omnino partus edant, quot quidem potuissent non lactantes. Lactatio enim, per idem temporis spatium producta, quod graviditate et insequenti puerperio comprehenditur, nonne tantundem fere, quin plus virium, quam ipsa graviditas et partus, subinde his feminis subtrahit! cum recens natus per primum aetatis annum nutrimenti copiam longe maiorem efflagitet, quam qua foetui per graviditatem opus sit; ut et in gravidis humorum saepe abundantia ac plethora se efferant ^{mmm}). Matres vero, quae lactationem per nimium tempus v. c. per duo aut tres annos protrahunt, quantumvis robustae fuerint, non macie solum, sed haemoptysi et tabe subinde corripiuntur, ut in propatulo sit, harum lactationem et fertilitati detrudere ⁿⁿⁿ), et plus adeo virium sanitatisque consumere, quam graviditatem et partum, si forte graviditas lactationem ocyus finitam excepisset. Imbecillis denique et exsuccis feminis lactatio per primum annum continuata magis forte inimica erit, quam per triennium aut ulterius protracta valentioribus; ut illas nova potius graviditate, vel proxime puerperium consecutura, quam lactatione, refectum iri crediderim.

§. XXXIV.

Singularis uteri debilitas, quam lactationi omissae tribuunt, et propter quam feminas non lactantes lactantibus in uniuersum minus foecundas esse, quidam auctores asserunt, curate demum considerari meretur. Fluorem primo album, cui non lactantes maximam partem obnoxias deprehendi relatum est, magnum foecunditati dispendium inferre, perill. *Franckius*

F 2

alique

^{mmm}) *Tiffot* l. c. 2 B. p. 136.

ⁿⁿⁿ) *Säsmilch's* Göttliche Ordnung. V. c. §. 95. p. 253. 258.

aliique affirmant: tum si experientia teste feminae non lactantes certo temporis spatio plures fere partus edant, quam lactantes, non minus insignis foecunditatis dispendium iidem auctores ex eo redundare sibi persuadent, quod non lactantium conceptiones partusque nimis arcto temporis intervallo semet subsequantur^{ooo}). At fluor albus — quem equidem conceptioni obstare non inficias ibo — si toties occurrat in illis feminis; undenam, quaeso, earum grauiditates, si non in uniuersum, tamen per certum temporis spatium frequentissimae? an altera sterilitatis causa cum altera stabit? Vix mihi temperare possum, quin in eam ducar opinionem: fluorem album non adeo frequenter feminas non lactantes vexare, aut non satis esse diuturnum, ut foecunditati ipsarum, si ex imbecillis et minus succulentis fuerint, tantum detrahere valeat, quantum lactatio. Effectus autem, quos grauiditates harum feminarum festinantius semet excipientes in foecunditatis vim, uniuersim spectatam, habeant, ex iis facile arguas, quae de viribus, quas tum grauiditas cum partu, tum lactatio absorbeant, rite aestimandis disserui. Quamquam utero singularem quamdam atoniam illinc induci non diffitemur, vix tamen a partuum frequentia debilitatem corporis absolutam magis insignem proficisci putamus, quam minor partuum numerus cum lactatione semper comite intulisset; siquidem uniuersi corporis vires interdum magis extenuari videntur lactatione, quam grauiditate et partu. Debilitatem autem corporis uniuersi in uterum quoque incurrere, suapte liquet. Atonia denique uteri prius dicta insensibilitatem quamdam ut plurimum sibi coniunctam habet, qua nouae conceptionis

^{ooo}) *Franck* Syst. d. medic. Polizey. 2 B. *Süsmilch* l. c. §. 82. p. 168.
Des-Essarts Abhandl. von der Erziehung der Kinder. Berl. 1763.
 p. 173. al.

ceptioni mora ponitur, et quies utero conciliatur; cuius atonia sic sibi ipsi mederi videtur. Feminis itaque, non lactantibus, infirmis ac valetudinariis generandi facultatem vere incrementum, nulla mihi dubitatio superest.

Salutem reipublicae parum versari in aucta harum matrum foecunditate, cum propaginem excludant infirmam et fragilem, cuius minima fere pars ad maturam aetatem prouehitur; facile quidem largiamur. Sed huiusmodi prolibus lac maternum non conuenit; aptiori autem alimento quandoque contingit malam corporis dispositionem corrigere, quin stabilem reddere: de quo prolixius loco alio disseruimus.

De feminis quidem robustis et sanguine plenis non aequam omnino sententiam tulerim. Fertilitatis tamen vim in ipsis etiam omissa, aut brevioris temporis lactatione multum augeri posse, verosimillimum est.

§. XXXV.

Nec movent sententiae meae cornua obseruationes, quibus mortalitatem puerperarum in urbibus, praesertim copiosis, super illam rusticarum longe eminere docemur ppp), nec minor forte infantum mortalitas, qui lacte matrum educantur qqq). Quo enim iure ex his concludas, lactationem valetudini et vitae cum infantum tum matrum, harumque adeo foecunditati prospicere? cum et illic, ubi omnes fere prolem lactare solent, vel mille alias rationes augmenti virium sanitatisque vigoris ostendere liceat, ab urbibus gentisque nobilioris aedibus alienas; et hic totidem pene res, ruri inuisas, cernas, quae vires corporis labefactando, non possunt non aegritudinum cohortem augere, multasque et multifarias

F 3

parare

ppp) *Levret* Art des accouchements. 1048. 1049.

qqq) *Des Effarts* l. c. p. 172. 173.

parare necesse! Atque ex eo fonte quaerendum est, quod multo plures et magis funesti puerperii morbi urbes, quam pagos, inuisant.

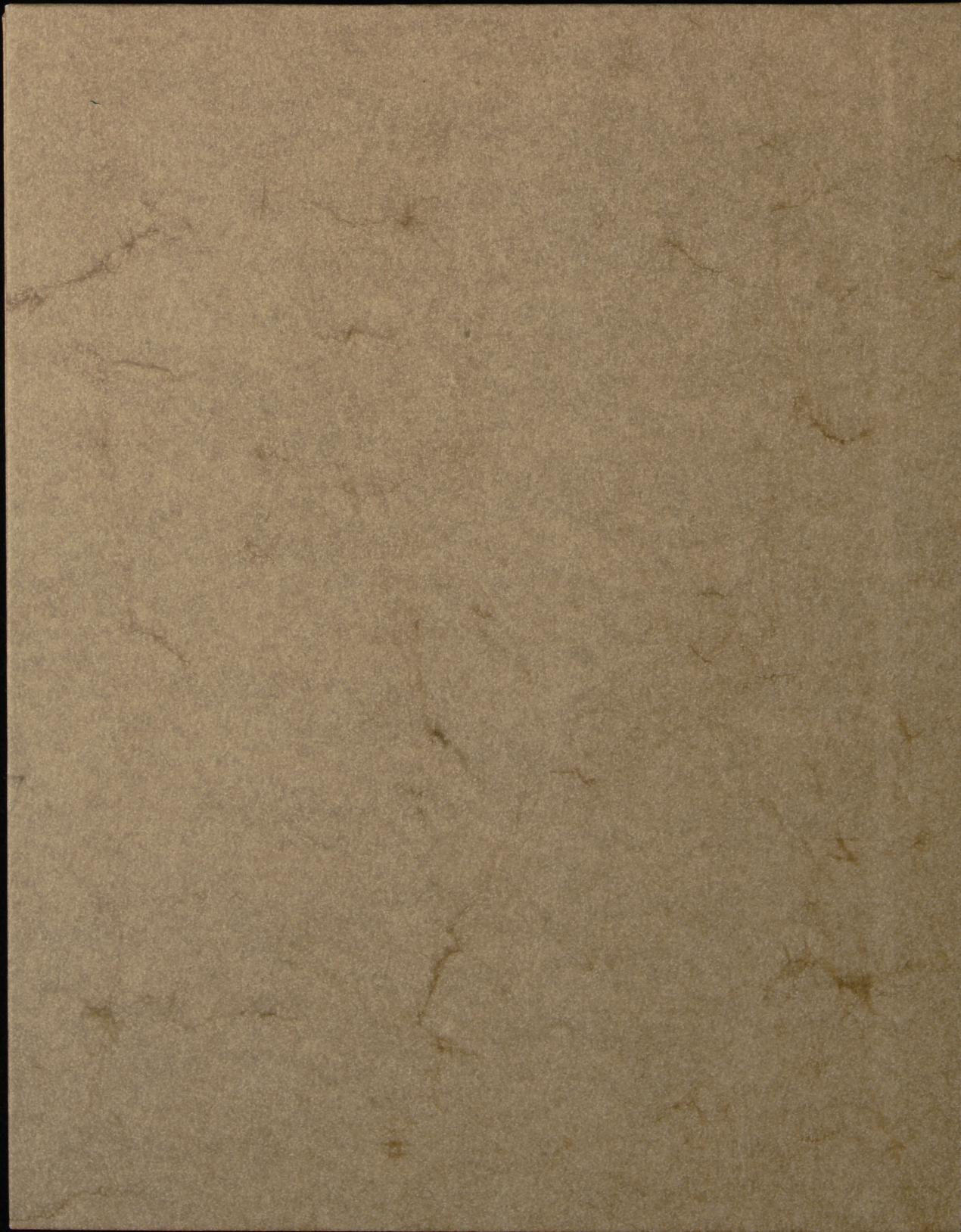
Sin obseruationibus certus reddi velis, quantum ad haec omnia lactatio, eiusue omissio faciant, neue tibi imponat lactantium cum ceteris comparatio; instituas hanc inter feminas, quae simili corporis dispositione et valetudine gaudent, non absimili viuendi ratione utuntur, vitia, mores, consuetudines, cetera, habent communia. Alioquin periculum est, ne fallaris egregie, euentus, qui causis longe aliis debentur, aut lactationi, aut omissioni lactationis tribuendo.

§. XXXVI.

Verum enim vero etiam si virtutem prolificam in iis feminis, quae infantes mammis non admovent, augeri probatum sit; rarissime tamen grauius argumentum ad improbandam lactationem inde desumi putamus, quoniam haec reipublicae augendae ratio, si sanas matres respicias, nimis artificialis nec naturae satis congrua foret.

Sed nimis protracta lactatione inique forsitan matres sterilitatem sibi consciscunt; vt et pauperculae per plures annos uberibus prolem adhibeant, eo nimirum consilio, quo a noua sibi conceptione caveant ^{rrr}).

^{rrr}) Franck l. c. p. 363. 365.

onitur, et quies utero conciliatur; cuius atonia sic sibi
tur. Feminis itaque, non lactantibus, infirmis ac valetu-
di facultatem vere increescere, nulla mihi dubitatio superest.
eipublicae parum versari in aucta harum matrum foecun-
paginem excludant infirmam et fragilem, cuius minima
turam aetatem prouehitur; facile quidem largiamur. Sed
bus lac maternum non conuenit; aptiori autem alimento
ingit malam corporis dispositionem corrigere, quin stabi-
e quo prolixius loco alio differuimus.
is quidem robustis et sanguine plenis non aequam omnino
im. Fertilitatis tamen vim in ipsis etiam omissa, aut bre-
lactatione multum augeri posse, verosimillimum est.

§. XXXV.

vent sententiae meae cornua obseruationes, quibus mortalita-
um in urbibus, praesertim copiosis, super illam rustica-
nere docemur PPP), nec minor forte infantum mortalitas,
um educantur 999). Quo enim iure ex his concludas, lac-
udini et vitae cum infantum tum matrum, harumque adeo
rospicere? cum et illic, ubi omnes fere prolem lactare
ille alias rationes augmenti virium sanitatisque vigoris osten-
b urbibus gentisque nobilioris aedibus alienas; et hic toti-
, ruri inuifas, cernas, quae vires corporis labefactando, non
aegritudinum cohortem augere, multasque et multifarias

F 3

parare

et Art des accouchements. 1048, 1049.

Effarts l. c. p. 172. 173.

